

עירוב שהתקלקל בשבת

הקדמה:

התורה אסרה הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן טלטול חפצים ארבע אמות ברשות הרבים. חכמים הרחיבו את האיסור, ואסרו הוצאה מרשות היחיד ל'כרמלית' (שיצאה מכלל רשות היחיד אך אינה בכלל רשות הרבים). וכן אסרו לטלטל ב'כרמלית' ארבע אמות, בדומה לרשות הרבים. עם זאת התירו חכמים 'לערב' את הכרמלית, כך שתיחשב כולה רשות היחיד, וניתן יהיה לטלטל בה כדרכו ברשות היחיד. בדף זה נדון בעירוב שנפסל בשבת, אם יש דרך לתקנו, כאשר הדבר אינו כרוך במלאכה האסורה מהתורה.

שאלה: האם ניתן לתקן חבל עירוב שנקרע על ידי חיבורו בקשר עניבה (שאינו בו איסור קושר), או על ידי העמדת מחיצות ניידות במקום? האם ניתן לומר לגוי לתקן את העירוב באיסור דאורייתא?

א. עשיית מחיצה המתרת

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכה עמוד ב:

פקק (כיסוי) החלון, רבי אליעזר אומר: בזמן שהוא קשור ותלוי (בחבל למבנה) - פוקקין בו, ואם לאו - אין פוקקין בו. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך פוקקין בו... אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר: אין מוסיפין ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. וחכמים אומרים: מוסיפין בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב.

רש"י מסכת שבת דף קכה עמוד ב:

שאיין עושין אהל עראי - לפרוס מחצלת על ארבע מחיצות, או על ארבע קונדסים (יתדות), להיות צל לאהל מן החמה. **ודוקא גג (יש בו משום איסור אהל עראי), אבל מחיצה - לאו אהל הוא**, ושרי לפרסה לצניעות, כדאמרין (במסכת עירובין דף צד, עמוד א) בעובדא (במעשה) דשמואל. ופקק החלון דמתניתין (שבמשנתנו, שמשמע שהוא בדפנות הבית, ולא בגג, ואם כן מדוע יש בו איסור אהל כשאין קשור ותלוי?) - משום דבנין קבוע הוא ומיחזי (ונראה) כמוסיף על הבנין.

להוסיף - כגון שהיה מחצלת פרוסה עליה (על המחיצות) וכרוכה ונשאר בה אויר (פנוי), ולמחר פושטה.

❖ **מתי חל האיסור לעשות אהל עראי על פי רש"י?**

❖ **מדוע ישנו איסור במשנתנו לסגור את פקק החלון כשאין קשור ותלוי?**

בדברי רש"י מבואר שאין איסור אוהל בעשיית מחיצה. אולם התוספות הקשו על רש"י, והוכיחו מדברי הגמרא שישנו איסור גם בעשיית מחיצה באופנים מסוימים:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מד עמוד א:

איתיביה (הקשה) רב נחמן בר יצחק לרבה: נפל דופנה (של הסוכה) - לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים (לעשות מהם דופן)... לפי שאין עושין אהל עראי בתחילה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. - אמר ליה: את אמרת לי מהא, ואנא אמינא לך מהא (ואני אקשה לך מכאן): עושה אדם את חבירו דופן (לסוכה) כדי שיאכל וישתה וישן, ויצוקף את המטה (לעשות ממנה מחיצה), ויפרוס עליה סדין כדי שלא תפול חמה על המת ועל האוכליו. קשיין אהדדי (ישנה סתירה בין הברייתות!)... כלים אכלים (הסתירה לגבי העמדת מחיצה על ידי כלים) לא קשיא: הא - בדופן שלישית, הא - בדופן רביעית (שבדופן שלישית שהיא מכשירה את הסוכה - אסור. ובדופן רביעית שבלאו הכי הסוכה כשרה גם בלעדיה - מותר). אלא אדם אדם קשיא (שאינו לומר כמו שתירצנו לגבי כלים שעושהו דופן רביעית לסוכה, כיון שבברייתא המתירה שנינו: 'כדי שיאכל וישתה וישן', הרי שעל ידי האדם הוכשרה הסוכה למצוותיה!) - אדם אדם נמי לא

קשיא; כאן - לדעת (שהעומד שם יודע שלשם מחיצה העמידוהו שם - אסור), כאן - שלא מדעת (מותר, דמשום עשיית אהל אין כאן, דאין דרך בנין בכך, אבל כלי - דרך בנין בכך הוא, הלכך דופן שלישית אסור. רש"י).

והסיקו מכך התוספות:

תוספות מסכת שבת דף קכה עמוד ב:

אלא נראה לר"ת דשפיר שייך בדפנות אהל היכא דמחיצה מועלת להיתר, ולהכי בדופן שלישית דהויא מחיצה ומכשר ליה לסוכה חשיב עשיית אהל בתחלה, אבל דופן רביעית אינה אלא תוספת בעלמא, הואיל וכבר הסוכה היתה כשרה. ועיקר פלוגתין (מחלוקתם) דר' אליעזר ורבנן איתא באהל כבעשיית דופן, דפקק החלון משמע בחלון שבכותל, דאי בגג מיירי (מדובר) הוה ליה למימר (היה לו לומר) 'ארובה'.

❖ **ניצד הוכיחו התוספות שאסור להעמיד 'מחיצה המתרת' בשבת?**

❖ **מדוע כשהעמידו אדם במחיצה שלא מדעתו אין בכך איסור משום 'מחיצה המתרת'?**

להלכה נפסק כדעת התוספות:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שטו סעיף א:

אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי; ודוקא גג, אבל מחיצות מותר; ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. הגה: אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא, שרי.

מבואר אם כן שעל פי הנפסק בשולחן ערוך אין להתיר להקים מחיצה בשבת על ידי יהודי לצורך 'עירוב' אף כשהדבר אינו כרוך במלאכה נוספת כקשירה וכדומה.

❖ **חשוב, על פי האמור, האם יהיה ניתן לחזק עירוב קיים על ידי פעולות שאין בהם איסור מלאכה?**

ב. אמירה לגוי באיסור דאורייתא

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סז עמוד ב:

ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה (תינוק שרצו למולו בשבת, וחיממו לו מים מערב שבת על מנת לרחצו אחר המילה, ונשפכו המים), אמר להו רבה: נייטו ליה חמימי מגו ביתאי (הביאו לו מים חמים מבית). אמר ליה אב"י: והא לא ערבינן (והרי לא עירבנו, וכיצד נעביר את המים!) - אמר ליה... נימרו ליה לנכרי ליתי ליה (שיאמרו לגוי שיעביר את המים). אמר אב"י בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף (רציתי להקשות על דברי רבה, ולא הניח לי רב יוסף לעשות כך)... לבתר הכי אמר ליה: מאי בעית לאותביה למר (מה רצית להקשות לרבה)? אמר ליה: דתניא, הזאה (של אפר פרה אדומה על טמא מת) שבות (איסור דרבנן), ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת (אפילו במקום מצוה, כגון טמא מת שחל יום שביעי שלו להיות בערב פסח שחל בשבת, אסור להזות, אף על גב שיידחה מעשיית פסח) אף אמירה לנכרי - שבות, ואינה דוחה את השבת (אפילו במקום מצוה)! אמר ליה: ולא שני לך (וכי אין לך הבדל) בין שבות דאית ביה מעשה (הזאה) לשבות דלית ביה מעשה (אמירה לגוי)? דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים (שהרי רבה לא אמר לגוי שילך ויחמם אלא רק שיעביר מבית לחצר).

❖ **חוה דעתך, האם נתיר אמירה לגוי גם באיסור דאורייתא? ומה יהיה הדין בשאר דברים שאינם לצורך מילה?**

התוספות כתבו שאין להרחיב כלל את היתר הגמרא, ויש להתיר אמירה לגוי רק באיסור דרבנן ורק לצורך מילה:

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

תוספות מסכת גיטין דף ח עמוד ב:

ודאי איסורא דרבנן שרי בחצר שלא עירבו משום מצות מילה, אבל איסורא דאורייתא, כגון לחמם לו חמין אסור. ואין ללמוד מכאן היתר לומר לעובד כוכבים להביא ספר בשבת דרך כרמלית, דלא דמי, דדוקא משום מילה דהיא גופה דחיא שבת היתיר.

❖ חשוב, כיצד דייקו התוספות מדברי הגמרא שישנו איסור באמירה לגוי באיסור דאורייתא?

אולם דעת בה"ג שניתן להרחיב את איסור אמירה לגוי אף באיסורי דאורייתא, אולם רק במקום מילה:

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף נו עמוד א:

דעת הרב בעל הלכות גדולות ז"ל שמתירין אמירה לנכרי אפילו בדבר שיש בו מלאכה גמורה גבי מכשירי מילה, לפי שהוא מפרש הא דאמרין "ולא שאני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה", דכל שבות שנעשה על ידי ישראל כגון הזאה קרינן שבות דאית ביה מעשה, ולפיכך אף על פי שאין בהם אלא משום שבות העמידו דבריהם במקום כרת, אבל אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה קרינן שבות דלית ביה מעשה, כיון דלא עביד ישראל מעשה כלל. ולפי זה לא גרסינן התם 'דהאמר לאמר ליה זיל אחים ליה, שלפי שטתו אפילו למימר ליה (לומר לו) להחם ליה שרי.

❖ כיצד מפרש בה"ג את דברי הגמרא, ואיזה מילים אינן גורס בגמרא?

שיטה נוספת היא שיטת הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ט - י:

דבר שאינו מלאכה, ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. כיצד? אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן או לשוט על פני המים כדי להביא לו שופר, או סכין למילה, או מביא לו מחצר לחצר שאין עירוב ביניהם מים חמין להרחיץ בהם קטן ומצטער וכן כל כיוצא בזה.

❖ מה התיר הרמב"ם באמירה לגוי ומה אסר?

❖ כיצד לדעתך יפרש את דברי הגמרא?

את השיטה המקילה ביותר באמירה לגוי כתב הר"ן בשם בעל העיטור:

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף נו עמוד א

ונמצא פסקן של דברים לפי שטת זו (שיטת בה"ג), שמתירין אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה לגבי מכשירי מילה. ואם באנו להשוות שאר מצות למכשירי מילה כדרך שהשווה אותן הרמב"ם ז"ל לפי שטתו... אף בכל המצות נתיר אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה. ונראה שזה הוא דעת הרב בעל העיטור ז"ל שהתיר לומר לנכרי להדליק לו את הנר לסעודת שבת.

להלן טבלה המסכמת את שיטות הראשונים בדיון אמירה לגוי:

תוספות	בה"ג	רמב"ם	בעל העיטור
לצורך מילה	מותר	מותר	מותר
		אסור	מותר
לשאר צרכי מצוה וכדומה	אסור	מותר	מותר
		אסור	אסור

השולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שז סעיף ה:

דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת; והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה; כיצד: אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה; או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער; ויש אוסרין.

אולם הרמ"א (בסימן רעו) הקל כדעת בעל העיטור במקום צורך גדול:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רעו סעיף ב:

יש אומרים דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת, משום דסבירא ליה דמותר אמירה לגוי אפילו במלאכה גמורה במקום מצוה, שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לגוי להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו.

במקום בו התקלקל העירוב, הקלו האחרונים לסמוך על דעת בעל העיטור ולומר לגוי לתקן את העירוב אפילו במלאכה האסורה מהתורה:

משנה ברורה סימן רעו ס"ק כה:

ומכל מקום מותר לומר לגוי לתקן את העירוב שנתקלקל בשבת כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול, וכדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה אפילו במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים.

וכן פסק הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה שבת חלק ה עמוד נד:

נראה לי שאף לדידן דנקטינן כדעת הרמב"ם ומרן השולחן ערוך שצריך להיות שבות דשבות במקום מצוה, מכל מקום במצוה דרבים יש לסמוך על דברי העיטור, כיון שמצאנו לו חברים, שכן כתב בשו"ת הרשב"ש בשם המנהיג, וספר המכתם... ולאפוקי ממה שכתב הגאון מהר"י עייאש, שחלילה לסמוך על דברי בעל העיטור דיחידא הוא נגד רוב הפוסקים. ע"ש. וסמך עליו בכל כחו בשו"ת תשורת שי, לאסור לומר לגוי לתקן העירוב שנתקלקל בשבת. דליתא, דלאו סברא יחידא היא, שכבר מצינו לו חברים רבים.

אולם במקום בו ניתן לתקן את העירוב באיסור דרבנן יש לעשות זאת אף לדעת המשנה ברורה:

ביאור הלכה סימן שסב סעיף ג:

אכן אם רק נפסק החבל ויוכל הגוי לקשרו על ידי עניבה מה טוב.

ג. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו תורת המחנה:

א. נפסל העירוב בשבת, אין לתקנו, ואפילו באמצעות פעולה שאין בה לכשעצמה איסור שבת (כקשירת קשר 'עניבה' שאינו של קיימא, או כהצבת מחיצה ניידת שהיתה בנויה מבעוד יום), שהרי אסור להקים 'מחיצה מתרת' בשבת.

ב. כל עוד לא נפסל העירוב, ניתן לחזקו באמצעות פעולות שאין בהן איסור עצמי, על כן ניתן לייצב מחיצה שהחלה להישמט ממקומה (כמובן מבלי לחברה לקרקע, או לדבר המחובר לקרקע), או לחזק בקשר 'עניבה' חוט עירוב שהתרופף, ואף ניתן לקשור (בקשר 'עניבה') חוט חלופי במקומו.

ג. בכדי למנוע מכשול מהרבים הקלו לומר לגוי לתקן את העירוב, ואפילו הדבר כרוך בביצוע פעולות האסורות מן התורה.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. בתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סריקו את הקוד הבא:

